

Asklepos

Ekim – Kasım – Aralık 2003

S3

s. 74-85

Mithat Şen ile "Beden - Yapıt - Oyun" üzerine...

[Pascal'ın dediği gibi, teleskopla mikroskop arasında çok fark yoktur. Kimin baktığına bağlı. Beden o bakımdan çok olanaklı bir yapı. Onun halleri var. Bir de tabii beden dokunulmazlığıyla ilgili bu coğrafyaya dair bir şey var. Beden mahrem.]

Röportaj D. Fatma TÜRE

Eserlerinizde kendini tekrar eden "beden formları" görüyoruz. Siz bedeni nasıl tanımlarsınız?

Çalışmalarında bildiğimiz anlamda tekrar olduğunu sanmıyorum; çünkü bir klişe baskı, 10 bin tane basılıyor olsa, birinci ile üçüncü arasında zaman farkı nedeniyle fark vardır. Kaldı ki biz bu çalışmalarını elle yapıyoruz ve kalıplar halinde olmaması nedeniyle zaten öyle bir tekrar söz konusu olamaz. Ama "tekrar" kavramsal olarak kullandığım bir yapı. Niye bunu kullanıyorum? Çünkü o bağlamda, bu coğrafyaya dair, gelenekle ilgili daha önce kalıpla çalışılmış, kalıpla oluşturulmuş bir yapılanma var. Kavramsal olarak "tekrar", temel olarak, benim kullandığım kavramlardan bir tanesi. Ama o bildiğiniz, günlük anlamda kullandığımız bir tekrardan söz edilemez. Çünkü zaman ögesi devreye giriyor. Bütün bu şematik yapılanma zaten Doğu'ya özgü bir durum. İstediginizi, istediğiniz yönde tersine çevirerek ya da simetrik olarak kullanabilirsiniz. Hayatın her alanında zanaatların yapılanması bunun üzerinden gidiyor. Hatta o kalıplar öylesine egemen ki o kalıpların dışına çıkmak da çok mümkün değil. Ancak büyük değişimler sonucu o kalıpların dışına çıkılıyor. Örneğin Nakkaş Osman'dan Levni'ye gelip de kalıp ve renkçilik değişmeye başladığı zaman, yeni yapı kendi içinde bütünsel yapının büyük değişiminin sonucu olarak ortaya çıktı. Yani öyle bireysel bir gayretle veya bireysel bir devinimle, Batıda olduğu gibi bir değişim değil, kaldı ki Batıdaki dahi o büyük yapısal değişimin bireysel yansımalarıdır. Bu nedenle o kalıbın ve tekrarın kullanılması, kavramsal olarak zaten benim içinde bulunduğum coğrafyanın meselesi. Ve o mesele değişmiyor. Değişmiş gibi algılayanlar var; ya da bu kalıpları, kalıp" olduğunu bilmeden zaman içinde tekrarlayanlar var, o için zanaat ile ilgili kısmı. Bunun sanata evrilmesi ya da çevrilmesi meselesinin, temel olarak bu coğrafyanın sanatının sorunsallarından bir tanesi olduğunu sanmıyorum.

Beden benim kullandığım kalıplardan bir tanesi. Bedenin bir "eşik" hali var. Bu "eşik" hali nedeniyle, ben beden imgesini çok uzun zamandır kullanıyorum ve onun için de tekrar ediliyormuş gibi görülüyor. Fakat beden çeşitli hallerinde tekrar ediliyor. Niye makrokozmos ile mikrokozmos arası bir şey? Çünkü hem makrokozmosu içeriyor hem de makrokozmos tarafından içeriliyor, hem de mikrokozmos tarafından mikrokozmosu içeriyor. Yani Pascal'ın dediği gibi, teleskopla mikroskop arasında çok fark yoktur. Kimin baktığına bağlı. Beden o bakımdan çok olanaklı bir yapı. Dediğim gibi, onun halleri var. Bir de tabii beden dokunulmazlığıyla ilgili bu coğrafyaya dair bir şey var. Beden

mahrem. Şimdi mahrem olanın imgeselleştirilmesi, temel sorunlardan bir tanesi. Ben onun için bedenini imge halini ve bedenini bu coğrafyada şu sıralar kullandığı gibi dışavurum halini müstehcen bulurum. Batıda o şekilde kullanıldığı için burada da öyle kullanılabilir diye bir şey olamaz. Bu karıştırılıyor. Yani Batı'da bu öyle kullanılabilir ve orada namahrem olmayabilir. Ama burada, buranın geleneksel algısı nedeniyle ancak müstehcen olarak algılanabilir. Bunu siz yapı bozumuna uğratmaya çalışabilirsiniz. Ama o zaman yöntem önermeniz lazım, Batı'daki gibi kullanarak sorunsalı çözemezsiniz. Beden öyle bir noktada temsil edilmeli ki ya da temsili öyle şekilde kullanılmalı ki mahremiyet üzerinden ya da müstehcenlik üzerinden yol almasın. Ben onu yapmaya gayret ediyorum, yaptım diyemeyeceğim. Az önce söylediğim gibi, o, Batı'da olduğu gibi, hem makrokozmos tarafından içerilsin hem de mikrokozmosu içersin, onun dışında kalmasın. Bu iyidir, kötüdür anlamında söylemiyorum, ahlaki bir yargılama koymuyorum ortaya. Benim beden diye isimlendirdiğim ve bu bedeninin hallerinin farklı gibi gözükken yöntemlerle ortaya çıkması, "müstehcen olmadan nasıl imgeleştirebilirim" gibi bir sorunsalın projesidir diyelim.

Peki, bundan yola çıkarak sizin yapıtlarınızda eril ve/veya dişil parçalardan söz etmek mümkün mü?

Tabii kuşkusuz mümkün. Eril ve dişil yapılanmalar var. Eril ve dişil yapılanmalar daha da önce vardı. Fakat ben bu, üzerinde çalışmaya başladığım zaman, zaten her şeyin eril ve dişil olarak gözümüzün önünde olduğunu gördüm. Fakat bu yine biraz geriye dönersek, Batı'daki bir erillik ve dişillik anlamında değil. Daha çok Ying Yang anlamında bir erillik ve dişillik var. Birbirinin aksi veya zıttı olarak değil de birbirini tamamlayan bir hal var. Ayırıştırıcı değil, birleştiren bir yapılanma var. Bu zaten formlarda da belli olan bir şey. Ben aynı imgeyi, aynı 'kalıbı' kullanırken eril veya dişil olarak belirlediklerim var, belirlemediğim halde eril veya dişil olarak ortaya çıkanlar da var. Kendi başına eyleyen de bir yapı oluşuyor.

Aslında bu kadar rastlantısallığa açık bir resim yapmıyorum ama zaman zaman kendine egemen, kendi başına halleşen bir yapı da ortaya çıkıyor. Bütün bu kalıplara rağmen kullandığınız malzemenin ve tekniğin olanakları da devreye giriyor. Onların da tercüme edilmesiyle birlikte yapı değişiyor. Aslında bizim de teknolojiyle birlikte değiştiğimiz gibi. Yani 'kalıp' diyoruz ama o kalıp da aynı kalmıyor, dönüşüyor.

Peki, ne tür malzemeler ve teknikler kullanıyorsunuz?

Ben ağırlıklı olarak tuval üzerine akrilik kullanıyorum. Su bazlı bir malzeme. Çoğaltılabilir olduğu için baskıyı çok önemsiyorum. Baskı bir kalıpla oluşturulur. Orada kalıbı iki kere veya daha fazla kullanma olanağı var. Yani bir yapıtınız onun tekrarı, ikincisi onu oluşturduğunuz kalıbın zaten zorunlu olarak tekrarı halinde... Böyle bir tekrarın tekrarı haline geldiği için, çoğaltılabilir olduğu için ve baskıların sayı aralıklarıyla birlikte zaman da devreye girdiği için çok önemsiyorum çoğaltmayı. Tabii ki son olarak da bilgisayarı kullanıyorum. Bilgisayar programlarını kullanıp, bütün o el becerisini devre dışı bırakarak "bu iş nasıl olur?" diye bakıyorum.

Bilgisayar ortamında gerçekleştirdiğiniz beden serileri var. Bunların ortak özelliğine, hem biçim hem içerik olarak metin gibi okunmaları diyebilir miyiz?

Zaten serileri metin olarak oluşturuyorum. Tuval ve akrilikle yaptığım işleri de seriler halinde çalışıyorum. Onlar aslında benim kafamda kurduğum bir müziğin notaları... Benim hiç tek başına yaptığım bir resim olmadı. Mutlaka altılı, yedili, onlu, on beşli, yirmili sayılarda seriler halinde ürettim.

Onlar, kendi içlerinde bir müziğin partiyonları gibi. Maalesef seriler parçalanarak dağılıyor. Mesela on ikili bir seri bir arada sergilenbilseydi müzikal kurgu izlenebilirdi. Toplu sergilenmeleri zaman zaman galerilerdeki sergiler sırasında oldu ama çoğu zaman da farklı kişiler tarafından satın alınıp dağıldılar. Bu bir iddia değil ama benim kurgum müzikal yapılanmalardır.

Bu ilk yaptığınız bilgisayar ortamındaki işlerden bir seri, kartpostal olarak da basıldı. Sanırım insanların bunu kartpostal olarak kullanması da aslında projenin bir parçasıydı.

Tabii. O iş, kartpostalları bedava dağıtan bir takım standların olduğu bir zamanda kurgulanmıştı. Sponsorları belli olan bir takım kartlar o standlara konuluyordu ve insanlar bu kartlara bedava ulaşip kullanıyorlardı. Benim bilgisayarda yaptığım bu çalışma da on iki tane karttan oluşan bir kartpostal bloğuydu. O seri, blok halinde bir yüz tane kadar üretildi galiba; fakat her ay Türkiye'nin her yerindeki standlara konmak üzere de onar bin tane basıldı ve on iki ay boyunca dağıtıldılar. İlgilenenler bir sene içerisinde bütün o kartpostalları toplayıp bütüne ulaşabileceklerdi. Ulaşan da oldu. O arada tabii zaman faktörü devreye girdi, bir senelik süreci kullandım. Farklı bir teknik olan bilgisayarı kullandım. O teknikte bir şey belki de Türkiye'de ilk defa dağıtıldı. İşler galeride değil standlarda yer aldı. İnsanlar takip ettiler ve o takibin sonuçları da işe dâhil oldu. Kartpostallar bir şeyin röprodüksiyonu değildi, yapının kendisiydi. İnsanlar böyle bir işe alışkın olmadığı için, onu bir takım orijinallerin sanki röprodüksiyonlarıymış gibi algıladılar.

Yine zaman süreci devreye giriyordu tabii...

Tabii, zaman süreci devrede... Zaten benim ürettiğim serilerde hem onu yapma süreci hem de algılama süreci olarak farklı iki süreç devreye giriyor.

Bir de o kartpostalları standlardan toplayıp gönderenler de projenin bir parçası haline geldiler.

Evet, işe dâhil oldular. O işin çok önemli bir boyutu. Bir de bu proje "burası galeridir" diye tarif edilmiş bir takım alanlardan çıkıp, herkesin ulaşabileceği noktalarda, popüler bir halkla ilişkiler için oluşturulmuş yapıyı aralayıp içine girmek ve oradan tekrar geriye dönmektir. Söylediğim gibi, onu takip edenlerle birlikte, arada kaçırılanlar, kaçırmayanlar, tümünü tamamlayanlar, tamamlamak istemeyenler, sonra "ben bunu niye tamamladım, bu kâğıt ziyarı" deyip atanlar da vardır, bilemiyorum. Bazıları eksiklikle fazlasıyla tamamladılar, bazıları onları benden farklı şekillerde yan yana getirdiler... Ama o süreç uzun bir süre devam etti. Önemli olan, kartpostalları toplayanlar bu projeye galerideki gibi bir bakış üzerinden değil, doğrudan doğruya neredeyse sürece müdahale ederek dâhil oldular. Bu çok önemli bir nokta.

Bu aşamada bir tür oyundan söz edebilir miyiz?

Sanat tek başına oynanan bir oyun değil. Tek başına oynamaktan sıkıldığın için sergi açıyorsun. Geçmişte, Pop Art diye bir proje vardı. Yani Pop'un kullandığını sanat yapmak. Hâlbuki oyunun içinde poplaşmadan sanatı, popüler olanın içine sokmak gibi bir durum var. İnsan tek başına oynamaktan sıkılıyor. Çünkü kurallarını senin koyduğun bir oyun oynanıyor aslında. Sen, eğer akademik bir iş yapmıyorsan, başkalarının yaptığın işlere ikna etmeye çalışıyorsun. Senin kuralların ile senin oyunun oynansın istiyorsun. E şimdi bu zaten bir oyun. Kurallarını da kendin koymuşsun, insanlar bunu oynamak isteyecekler mi istemeyecekler mi? Bazıları oynamak istiyorlar bazıları da istemiyor.

Peki, sizin işlerinizde oyuna diğer kişileri dâhil etmenin ötesinde, yapıyla sizin aranızda da bir oyun söz konusu...

Eğer sanat ve sanatçıdan söz ediyorsak, tabii ki sanat ve sanatçı zaten oyun oynar ve o oyunun da kurallarını kendi koyar. Ama burada act'ten değil, play'den söz ediyorum.

Bir seri işinizde Tetris' in izlerini görüyoruz. Sıranın tam oluştuğu anda yok olması... Oradaki "beden formunun" bu şekilde oluşup yok olması, bir açıdan doğumu ve ölümü çağrıştırıyor.

Öyle bir süreci düşündürüyor. Ama benim orada amaçladığım, Tetris'in kendi kuralları içerisinde bir yapı. O yapıda bildiğiniz gibi, yatay sıra tamamlandığı zaman zaten kendini imha eder. Eğer siz o beceriyi gösteremeyip de o yatay sırayı tamamlayamazsanız zaten oyun dışı kalıyorsunuz. Yani tamamlayıp onu devre dışı bırakmak zorundasınız. En alt yatay sırayı veya sıraları, yok etmek zorundasınız. Fakat bu da bedeni yok ettiğiniz için onun hiç bir zaman orada var olamayacağı ortaya çıkartıyor. Şimdi bu doğum ve ölümden ziyade, bedenin aslında o kadar da net görünemez olması üzerine düşündürmüştür beni. Tetris'te şematik yedi tane şekil vardır. Benim işim o şekillerle bütünü oluşturmaya çalışırken, "nasıl oluşturursun veya nasıl oluşturamazsın"ı görmek amaçlı bir çalışmaydı. Tetris bilgisayarda oynanan bir oyun, benim yaptığım iş de dijital ortamda hazırlanmıştı ama benim oyunumun kurallarıyla oynandı ve oynanıyor. O dönemde de çok popüler bir oyun olan Tetris'in herkes tarafından bilinen yedi şekli ile yeni baştan bir oyun kurulmasıydı.

Sanırım oluşandan çok oluşma süreci önemli...

Çok doğru, süreç çok önemli. Çünkü müzikal bir yapı kuruyorsun, yani 'es' olmadan nasıl ses olmazsa, süreç olmadan o yapıyı kurman da mümkün değil. Çünkü yapı, zamanı temsil ediyor. Siz bir zamanı betimleyebilirsiniz. Bir yüzey üzerinde, zamanı anıştıran bir takım imgeler de kullanabilirsiniz. Ama zamanı içermesi o demek değildir. Kendi sürecini oluşturması için ister istemez öyle bir bütün devreye giriyor. Bu tek bir yapının içerisindeki bir parça-bütün ilişkisi de olabilir, bütünler arasındaki parçaların ilişkileri de olabilir. Çünkü her bütünde parça- bütün ilişkileri anlamında da farklı algılar var. Bir taraftan bakıldığında görülen parça-bütün ilişkisi ile diğer taraftan bakıldığında görülen parça-bütün ilişkisi aynı değil.

Sizin de bahsettiğiniz gibi çalışmalarınız seriler halinde ve bu serilerde hâkim olan renkler var. Kullandığınız renklerin sizin için anlamlarına biraz değinebilir miyiz?

Renklerin özel bir anlamı yok. Ben renge anlam yükleyerek bir iş yapmıyorum. Fakat özellikle iki, üç senedir çok az renk kullanıyorum, renkler neredeyse soyuldu rölyeflerin üstünden. Renkleri kullandığım zamanlarda ise, onlar "ağdalı pentür tadı"na karşı bir tepkiydi. "Biz şu renklere de bir bakalım, böyle tüpten çıktığı gibi kullanalım bakalım ne olacak?" diye bir düşünceydi. Geçmişte aslında pentürle birlikte unutulmuş bir renkçilik geleneğimiz var bizim ama bu Dersaadet'te unutilan bir gelenek. Anadolu üzerinde ya da bu coğrafyanın bütününde renkçilik hala çok baskın. Ben yağlıboya yapmıyorum, akrilik kullanıyorum. Akrilikle doğrudan doğruya, hiç müdahalesiz, karmadan alınabilecek renkleri kullandım. Aslında bu biraz, sanayileşmeyle ilgili bir durum. Sanki o pentür renkleri zamanın ruhuna denk düşmüyor gibiydi. Hala da öyle düşünüyorum. Ama giderek renklerin de anlam yüklenebilir bir resimsel eleman olduğunu düşündüğüm için rengi çalışmalarımnda neredeyse dışarıda bıraktım. Şöyle düşünülebilir aslında: Bütün antik heykeller boyalıdır. Yunan, Roma, Anadolu ve Avrupa'da heykellerin üstü boyalıdır. O boyalar zaman içerisinde akar ve biz şu

anda onları sadece mermer olarak, taş olarak algılarız. Bu bir metafor, benim yaptığım işin üzerindeki renk de sanki aktı. Artık renk koymuyorum. Ben rengi resmimden, rölyefin üstünden sıyırdım.

Sanırım son çalışmalarınızda bu iyice ortaya çıkıyor...

İki, üç senedir yaptığım işlerle, evet.

Şu anda hazırladığınız yeni bir seri iş var mı?

Evet. Çok küçük tuvallerin yan yana gelerek oluşturduğu çok parçalı işler yapıyorum. Bunlar, aynı kalıpların, "tekrarı" ile yer yer ışığı farklı tür yansıtması bakımından varak kullanarak ve sadece yansıtma amaçlı çok az renk kullanarak yaptığım tuvallerden oluşan bütünler. Ölçü olarak, diyelim ki 10'a 10 birimse, 10'un katları olan bir takım tuvallerin yan yana gelmesinden oluşan bir yapısı var. Şu sıra yaptığım işler, benim hep baştan beri sürdürdüğüm parça-bütün ilişkisinin aslında biraz daha şiddetli bir şekilde ortaya çıkması...

Parça-bütün ilişkisinden ve seri çalışmalarınızdan yola çıkarak işlerinizde sayıların öneminden söz edebilir miyiz?

Az önce söylediğim gibi, bir müzik kuruyorsanız zaten matematikten söz etmemek mümkün değil. İşlerimin matematiksel bir iç mantığı var. Bir seride, onu oluşturan parçaların bütünle olan ilişkisinin yanı sıra, bütünlerin de kendi arasında ilişki vardır. Seriler arası da bir ilişki vardır. Serilerin arasındaki ilişkilerde çok katı olmamakla birlikte bir ortak paydadan bir matematiksel bütünlükten söz etmek mümkün. Ama işlerim, matematiksel bir takım şemalar ve denklemler üzerine kurulu değil. Daha çok müzikal. Müziğe dair.

Yapıtlarınızla ilgili ne tür tepkiler alıyorsunuz ve bu tepkileri nasıl değerlendiriyorsunuz? Eleştiriler sizin bir sonraki işinizin yaratım sürecini etkiliyor mu?

Ben öyle bir reaktif yapı içinde değilim. Tabii ben bunlardan hiç etkilenmiyorum diyemem, herhalde bu yanlış olur ama tepkilere göre yönelmiyorum. Ama isterdim ki daha geniş çevrede daha büyük bir katılımı bu oyunu oynayabilseydim. Ama burada tabii, daha önceden konuşmuş ve az önce sözünü ettiğimiz süreç, sadece o resimler ya da diziler için geçerli olmadığı için, ister istemez bana eklenenlerle de dönüşüyor. Ama bana dışarıdan çok fazla şey eklenmiyor. Yani yeni gördüğüm bir filmde etkilenip yeni bir seriye başlamıyorum ya da birisiyle konuştum diye o akşam fikirlerim değişmiyor. Oyun metaforunda kurallar konuşulmuştur. Şimdi kuralları koymuş olduğunuz için, onların değişmesi için gerçekten sıkı görüşler, öneriler gelmesi lazım. Bu geldiğinde tepkim ne olacaktır bilmiyorum ama açıkça söylemek gerekirse, sağlam bir teklif gelmedi. Bir de zor tabii işin içinde gerçekten "bu oyunun bütün kuralları biliniyor mu, bilinmiyor mu?" gibi başka meseleler de var.

Söyleşi için çok teşekkür ederiz,

Ben teşekkür ederim.

"Serileri metin olarak oluşturuyorum. Onlar aslında benim kafamda kurduğum bir müziğin notaları."